

Kavram Karmaşası – Küreselleşme

Ali Mert

Küreselleşme: İmparatorluk tartışmalarından emperyalizme...

İçinden geçtiğimiz dönemi betimlemede kullanılan bir kavram olması artık kaçınılmaz bir hal aldı. “Yeni dünya düzeni”nden ya da “neo-liberal uygulamalar”dan daha çok başvuruluyor ona. “Küreselleşme çağında” demeden, günümüzü anmak ve anlamak neredeyse imkansızlaşıyor. Peki gerçekten böyle mi durum? Küreselleşme neyi anlatıyor?

Başka bir soruya geçelim; bugün yaygın olarak tedavüle giren küreselleşme ve imparatorluk kavramları (ya da tasvirleri), yüzyıl başında gerçekleştirilen emperyalizm çözümlerinin devamı niteliğinde midir? Ve ikinci bir soruyla pekiştirelim; emperyalizmin hangi “niteliği” değişti ya da ona hangi nitelik katıldı ki “küreselleşme” adlı yeni bir uluslararası dinamik tanımlanır hale geldi?

“Küresel emperyalizm” gibi adlandırmalara başvuranlar olsa da, emperyalizmle küreselleşme arasındaki ilişki üzerinde çok durulmadığı için, bu iki soru büyük ölçüde “ortada” bırakılmış durumdadır.

Ancak insanoğlunun yeni sözcük ve kavramlara olan merakından hareketle şöyle de sorulabilir; geçen yüzyılın başında “dünya sistemi”ni açıklamak için ortaya çıkan emperyalizm kavramı, bu yüzyıl başında dünya sistemini açıklamak için ortaya çıkması gereken yeni bir kavramla yer değiştirmek zorunda mıdır?

Yeni sözcüklere duyduğumuz iştah, elbette, tek başına açıklayıcı olamaz. Ancak düşünen us, “nüanslar”la birlikte gelişen yeni sözcüklere başvurmadan duramaz. Tabii ki buradaki yaklaşımımızın özünde, uluslararası (emperyalist-kapitalist) sistemin nasıl işlediğini anlamak esastır, “adlandırma” ya da kavramlar ondaki nitelik değişikliklerine göre ve tartışmalı bir süreç nihayetinde belirebilir-yerleşebilir. Yoksa on yılda bir isim değiştirme merakıyla devam edilmesi, gerçekten de “açıklayıcı” değildir.

Peki o zaman “küreselleşme”, hangi nüanslar üzerine temellenmektedir? Uluslararası kararların ve hukukun eskisine göre daha fazla öne çıkması gibi bir nüans, yeni kavramın yerleşmesi için yeterli midir? Nüans, sermayenin sınırlar ötesi dolaşabilmesindeki rahatlık, insanların dolaşabilmesindeki güçlükler ise, eskisine göre değişen nedir? Ayrıca, bu türden değişiklikler niteliğe dair midir?

Soruların yanıtı tüm bir metin boyunca belirebilir, ancak en başta, bu kavramı ilk kullananlardan biri olan eski ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın özlü tanımına kulak verelim: "Küreselleşme, Amerikan hegemonyasının öteki adıdır." Tanımın devamında 90'lı yıllarda uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalara ya da deregüle edilmiş pazarlara dönük bir saptama geliyor: "Diğer ülkelerdeki kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi bizim lehimize."

Küreselleşmeye bakarken ya da "kavramın gereği"ni anlarken, üzerinde durulması gereken birinci nokta sanırım bu.

İkincisi, kavramı "açıklayıcı boyutu"yla tanımlamaya girişen Alex Callinicos'un "Anti-Kapitalist Manifesto"sundan bir tanım girişimi olabilir: "Sınırları ortadan kaldıracak ve ulus devletleri önemsiz kılma eğiliminde olan bir küresel, ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme doğrultusunda geri dönülmez bir değişimin gerçekleşmiş olduğu iddiası"yla karşı karşıyayız. Pozitif bir diğer tanım denemesine göre; "Sömürgeciliği tarif eden yeni bir sözcüktür. Süreç, son çeyrek yüzyılda bilgisayar teknolojisindeki patlama, ticari engellerin kaldırılması ve çokuluslu şirketlerin politik ve ekonomik güçlerinin artmasıyla hız kazanmıştır."

Buradaki tanım girişimlerinin emperyalizm analizlerinden farkı, "bütünleşme" ya da entegrasyona vurgu yapması, teknolojiye ve şirketlerin gücüne dikkat çekmesi olarak özetlenebilir. Peki, söz konusu olan, ilişkilerin hiyerarşisini, sömürü barındıran niteliğini, değer aktarımı gibi ilkelerini görmezden gelen; emperyalist devletler ve sermayeler arası yatay, sınıflar arası dikey ilişkilerin üzerinden atlayan bir "bütünleşme" ve/veya güç müdür? Değilse, "emperyalizm" tanım ve analizlerinden farkı nedir?

O halde, adım atmadan önce ve kısaca, geçen yüzyıl başında açılan emperyalizm tartışmalarını özetleyebiliriz. Kavram, 1870'lerden itibaren Fransız yayılcılığını vurgulamak için ve imparatorluk kökeninden türetilerek kullanılıyor. Ona çözümlenici bir boyut kazandıran dört devrimci düşünür, Hobson, Hilferding, Lenin ve Luxemburg'un çalışmaları, 20. yüzyılda kapitalizmin büründüğü uluslararası egemenlik biçimini ve giderek "kapitalizmin son aşaması"ni açığa çıkarıyor.

Lenin'in toparlayıcı çalışması "Emperyalizm"de, "kapitalizmin son ve en yüksek aşaması, tekelci aşaması" olarak tanımlanan emperyalizmin beş ayırt edici yönü üzerinde duruluyor: Üretimin ve sermayenin yoğunlaşması sonucu tekellerin ortaya çıkması, banka ve sanayi sermayesinin iç içe geçmesi sonucu mali-sermayenin belirmesi, meta ihracından sonra sermaye ihracının öne çıkmaya başlaması, dünyayı bölüşen tekelci uluslararası birliklerin oluşması ve en büyük kapitalist güçlerin paylaşımı...

“Serbest rekabet”i nüve halinde tekel olarak değerlendiren; üretimin toplumsallığı karşısında mülk edinmenin giderek daha özel hale gelmesini ve nihayetinde tekelleşmesini temel çelişki olarak anlatan; hammaddelerin ve yan sanayilerin denetlenmesini, sermaye gruplarının birleşme türlerini inceleyen; teknik yetkinleşmeyi ve onun gerektiğinde duraklatılmasını, pazarların bölüşülmesini ve fiyatların belirlenmesini araştıran bu çalışmada, emperyalizm, sömürücü, paylaşımcı ve savaşçı yönleriyle proletarya toplumsal devriminin hemen öncesi olarak analiz ve tasvir ediliyor.

Bu adımdan sonra, aynı soruyu formüle edebiliriz; bu tasvir ve analizde ne gibi (öz)nitelikler değişime uğramıştır ki, dünyanın halini anla(t)mak için emperyalizm yerine yeni bir kavrama başvurma ihtiyacı doğmuştur?

Kısa tarihine baktığımızda; sömürgelerden ve yarı sömürgelerden geçen bağımlılık ilişkileri, siyasi karar alma mekanizmalarında, iktisadi artığın akış ve aktarımında belki “doğrudanlığın” daha geri plana düştüğü, ancak yeni biçimleriyle de olsa “paylaşım”ı sürdüren uluslararası ve toplumsal bir süreç olarak gelişmiştir. (Bu arada ve parantez içinde, ideolojik-kültürel etkilenimin ya da daha doğrusu belirlenimin, doğrudanlığından bir şey kaybedip kaybetmediği tartışmalıdır.)

Kısacası, sömürgeci başlayan “bağımlılık biçimleri”nin geldiği yer; uluslararası bir nitelik kazanan mali sermayenin dünya coğrafyasındaki “nüfuz bölgeleri”ni paylaşımına ve yeniden paylaşımına dayanmaktadır. Bu paylaşım, kendini bugün yalnızca emperyalist şirketler ya da kimilerinin tercih edebileceği gibi global markalarla gösteriyor, sıcak ve soğuk paranın ulus ötesi hareketleriyle takip ediliyor, terör tehdidinin arkasına yerleşip bölgesel (düşük ve yüksek yoğunluklu) savaşlar şeklinde sürüyor, IMF, DB, DTÖ, G8, NATO, NAFTA, AB ve benzeri örgütlülükleriyle ulusal kararları bir üst seviyede bağlayan girişimlerini boyutlandırıyor olsa da, bağımlılık ilişkilerinin (dönemsel olarak artıp azalabilen şiddetinde değil belki ama) yönünde bir değişiklik yaşanmamakta, emperyalist merkezlere doğru akış sürmektedir. Ve bu, elbette, uluslararası yayılmacılığın sermaye döneminde ulaştığı son boyuttur... Sömürü toplumlarının son aşaması olarak anlaşılması ve anlatılması ise, aynı zamanda bir umuttur.

Şimdi bir başka noktaya bakıp karşılaştırmaya girişebiliriz. Zira, sözcüklerin psikolojik çağrışımlarından ya da duygusal tonlarından hareketle yapılacak bir karşılaştırma “küreselleşme”nin neden tercih edildiğine dair çok şey söyleyebilir. Öyle ki hiçbir emperyalist güç “ben emperyalistim” diye ortaya çık(a)mazken, “küreselleşmenin lideriyim” demekte bir beis görmemektedir. Böylesine bir kriterle bakıldığında küreselleşmenin “iyi”yi, emperyalizmin “kötü”yü temsil ettiği (kapitalizmin “çirkin” rolünü kimseye kaptırmadığı) söylenebilir.

“Küreselleşme”nin iyicil karakteri deşifre edildiğinde örneğin onda emeğe de yer vardır, hem emeğin küreselleşmesinden dem vurulabilir hem de enternasyonalizm anlamındaki küreselleşmeden söz ediyorum denebilir... Oysa emperyalizm, sömürü sisteminin, savaşın ve Kıvılcımlı'nın bıçkın Türkçesiyle söyleyecek olursak “geberen kapitalizm”in ifadesidir ve bu türden olumluluklar barındırmaz. Sözcük kökeniyle de, bir gücün yayılmasına dayandığı ve tarihi boyunca bu yayılmasına zor kattığı için onda hiçbir şey iyicil olamaz.

Küreselleşmede ise “zor” sanki yoktur. İşletme ve şirket kültüründen gelen bir olgunun kendiliğinden kabulü söz konusudur. Bu durumda, “günümüzde giderek küreselleşen mutfak harcamalarına bağlı olarak ekmeğin tadının bozulmaya başlaması”, sadece bir espri olabilmektedir. Oysa “amacımız küresel kapitalizm değil, küresel adalet” demek, nedense espri değildir. Diğer yandan, bir dönem tercih edilen Yeni Dünya Düzeni'nin (YDD) de görece itici olduğu, “küreselleşme”yle birlikte şirket gerçeklerinin hakkını teslim eden daha “insaflı” bir kavrama geçilmiş olduğu söylenebilir. Yine de “küresel felaket”, “küresel kumarhane”, “küresel kapitalizmin yeni dünya düzeni” gibi tamlamalara başvurularak, onun çevreye verdiği zararlara dikkat çekmek ya da uluslararası sermaye hareketlerindeki artışla mali krizlerin sıklığı arasındaki ilişkiye dikkat çekmek, aynı olumlu tınlamayı vermemektedir. Bu şekilde olumsuzlukları sergilenebilen küreselleşmeye karşı gelişen küresel muhalefet ise, “küresel intifada”, “küresel parlamento dışı muhalefet–GNPO” gibi isimler alarak kendi karakterine pozitif değerler yükleyebilmektedir.

Şimdi, daha çok biçimsel olduğunu söyleyebileceğimiz bu sözcük ve çağrışım alanından, daha çok içeriksel olduğunu iddia edebileceğimiz gerçekler dünyasına geçelim. Ve belli bir sırayla giderek, adım adım, emperyalizmle küreselleşme arasındaki farkları belirtelim:

- Emperyalizm analiz ve tasvirlerinde bir bağımlılık-bağımsızlık eksenine sahiptir. Küreselleşme dendiğinde ise özgürlük ve egemenliğin birbirine karışabildiği bir belirsizlik hakimdir.

- Emperyalizm, tanımı gereği, emperyalist merkez dışındaki birimleri kendisine bağlayan iktisadi, ideolojik, kültürel (kimi zaman siyasi ve hukuki) bağımlılık mekanizmalarıyla var olan bir sistemdir ve bağımsızlığın-özgürlüğün tam karşısındadır. Emperyalizm, bağımsız düşünce ve düşünmeye de karşıdır ve bağımlılık zekanın alçalması-alçaltılmasıdır. Ancak bu karakteri ortadayken, emperyalizm hiçbir zaman kendisini adıyla anmaz. Bu yüzden “özgürlük götürme” görevini, emperyalist-kapitalist sistemde değil, “küreselleşen dünyamız”da yerine getirmektedir. Bu kavramın, “hür dünya”nın ideolojik bir silahı olarak işlediği söylenebilir.

- Emperyalizmin sömürü ilişkilerinden kaynaklandığı, onun uluslararası bir haline işaret ettiği bellidir. Küreselleşme, sömürü ilişkilerine en fazla referans verebilmekte, bunu yaparken de onu kabul etmemiz

gereken bir olgu gibi serimlemektedir. İlişkilerin sömürge, paylaşım, nüfuz alanları ekseninden değerlendirilmesi emperyalizme mahsustur.

- Emperyalizm dünyayı paylaşmakta, paylaşımın güç ilişkilerini anlatmakta, bu güç ve paylaşımın merkezde zenginlik, çevrede yoksulluk biriktirdiğini göstermektedir. Küreselleşme ise “olumsuz içeriği”yle paylaşım ve yoksulluğa işaret edebilirken, “olumlu içeriği”yle uygarlığa ve zenginliğe göz kırpmaktadır. Ayrıca, paylaşımında genel endüstriyel, mali, siyasi ve askeri güç esastır, küreselleşme söylemi emperyalizmin bu yönlerini gizlemeyi başarmaktadır.

- Emperyalizm, paylaşımın en “ileri” biçimlerinde, (bölgesel ya da genel, düşük ya da yüksek yoğunluklu) işgal ve savaşlarla anılmaktadır. Küreselleşme, hür toplumların demokrasi ve insan hakları götürme çabasıyla ve ekonomik işbirliğiyle...

- Emperyalistler arası hegemonya kavgası ve liderlik de, askeri güçle birlikte anılır: İngiltere, Rusya, Japonya, Almanya, Fransa ve Çin'in askeri harcamalarının toplamı ABD'nin yüzde 82'sine denk gelmektedir; ABD 2004'te askeri bütçesini 400 milyar dolara çıkarmıştır vb. “Küreselleşen dünyada” hegemonya kavgası ve liderlik ise, şirketlerle ve “500 büyükler”le anılır: Ükelere göre ayırmak pek revaçta değildir ama dünyanın (ciro açısından) en büyük 500 şirketinden 197'si ABD'lidir, ilk 500 içine 88 Japon, 143 AB ülkesi girmektedir vb.

- Emperyalizmde mali-sermayenin artan gücüyle birlikte, onun kaynağındaki üretim ve mülkiyet ilişkileri temeldir, bu yüzden ona karşı çıkanlar sistemin yapısını sorgular, sermaye düzeninin nasıl sona erebileceği sorusuna sosyalizm yanıtını üretir. Küreselleşmede dev şirketler, markalar ve tüketim ilişkileri temeldir, bu yüzden sisteme dair yüzeysel bir sorgulamaya yol açar, sermaye düzeninden sonra nereye varılabileceğine dair bir belirsizlik hakimdir.

- Şirketlerin yüzyılı, şirket birleşmeleri-devasa evlilikler ve benzeri adlandırmalar da “emperyalist tekeller” yerine kullanıldığında sorunu daha somutlaştırmış gibi görünürken aslında muğlaklaştırır. Ya da “ABD merkezli emperyalist tekeller” yerine, “küresel şirketler” dendiğinde, ilişkilerin doğallaşması, “sömürü”den kurtarılması söz konusu olur. Böylesi proletarya-sermaye karşıtlığı yerine işveren-işgören ayrımını getirerek sermayenin “iş”ini daha da kolaylaştırır.

- Bir başka deyişle, emperyalizmde sermaye ve tekeller vardır, küreselleşmede şirket ve logolar. “Sermaye” toplumsal ilişkilerin merkezine doğru bir yol çizer, “şirket” ise vitrinine... Marksistlerin iktisadi sistemi çözümleyen temel metinlerinin “Kapital”, küreselleşme karşıtlarının söz konusu metinlerinin “No-Logo” ismini taşıması yeterince açıklayıcıdır.

- Emperyalizmde, emperyalistlerin karşıt kutbu olarak işçi sınıfı ve onun araçları sendika ile parti; küreselleşmede, küreselleşmecilere karşıt mı yandaş mı olduğu tartışmalı, kutup olup olmadığı belirsiz bir muhalif dinamik olarak sivil toplum-itaatsizlik ile onun aracı stö'ler (enciolar) vardır. (Haksızlık yapmamak adına, anarşistler için araçlar arasına, araç gibi olmayan "otonomlar" eklenebilir, "yeni tipte anti-kapitalist muhalefetin otonomları" da denebilir).

- Emperyalist yayılcılık "ulusal sınırların aşınması" denen olguyu karşımıza çıkarırken, küresel köyün oluşumu sonucu, "ulusal sınırların ortadan kalkmakta olduğu" iddiası belirlemektedir. İki temel soru aklı gelmektedir: Gümrük tarifelerinin emperyalist merkezler lehine düzenlenmesi ulusal sınırı ortadan mı kaldırmaktadır? Sermaye için kalkan sınır, emek için neden yerinde kalmaktadır? Bunlara bir de tali soru eklenebilir, zira emperyalizm ve nitelikleri analiz edilmeden yapılan ayrımlar bizi farklı yerlere de götürebilir; örneğin neden "Hitler de küreselleşmeciydi, ulusal sınırları ortadan kaldırıyordu" demek mümkün hale gelmemektedir?

Baştan beri kurcaladığımız konuyu daha fazla uzatmadan bu bölümde bağlayabiliriz sanırım; yukarıdaki ayrımlar, "emperyalizm kavramı yerine küreselleşmenin geçmeye başlaması, sistem adına neden daha tercih edildir" sorusuna, sanırım yeterince yanıt verebilmektedir.

şimdi bu tercih sorunsalından sıyrılıp, çok genel bir başka sorudan devam edebiliriz: Dünyayı nasıl kavırıyoruz?

Aydınlanma bölümünde tekrar edeceğimizi söylemiştik; "genel olarak bakıldığında, merkezdeki kimi eğilim ve olgular, dünya-tarihsel gerçekler olarak kabul ediliyor, ettiriliyor. Ulusları sınırlayan nicel/nitel büyüklükler, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri ve bu büyüklük/düzeylerin birbirlerini baskılaması, itip çekmesi gibi eşitsiz ilişkiler yığını gözetilmeden her şeyi merkezdeki olgulara ve onların dünyaya homojen bir biçimde dağılacadığı beklentisine bağlamak, bir tür 'körleşme'ye yol açıyor. Üstelik az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan ülkelerde tam tersi yönde eğilimler görölse de, tam da merkezdeki eğilimler yüzünden kimi genel kategorilere dahil ediliyorlar. Yani meselelerin toplumsal ve ekonomik gerçekliğinden, bunun ulus ölçekli değerlendirilmesinden, içinden geçilen tarihsel kesitten çok, ideolojik bir söylemin unsurları esas alınıyor."

En çok da, "sınıfın değişen yapısı" söylemiyle birlikte "küreselleşen dünyamızda" yargı ya da tekerlemesi bu türden bir değerlendirmenin içine yerleşti. İşçi aristokrasisinin değişen karakteri, emperyalist merkezin içerde dağıttığı boncuklardan dışarıya da verebilmesi, kimi bölgelerde refah seviyesini görel olarak yükseltmesi ama özellikle ideolojik planda "orta sınıf" dinamiklerini güçlendirmesi, bu noktada televizyonun özel etkinliğiyle vb. çözümlenebileceğimiz bir alana, ilgili bölümde değinmeye çalışacağım. Burada

belirtilmesi gereken, birincisi, iki kategori arasında bir geçişkenlik yaşanması, bir başka deyişle, küreselleşme karşıtlığının Batı'da ve genelde bir orta sınıf tepkisi olarak gelişmesi sonucu iki yargı ya da tekerlemenin üst üste binmesi. İkincisi ise daha önce vurguladığımız gibi, merkezdeki eğilim ve olguların, dünya-tarihsel bir gerçek haline getirilmesi ya da "dünyayı nasıl kavriyoruz" sorusunun, "dünyanın emperyalist merkezlerindeki eğilim ve olgular ideolojik olarak nasıl kabul ettiriliyor" sorusuna evrilmesi.

İlkinden devamla; emperyalist merkezlerdeki orta sınıf rahatlama ya da sus paylarının daha geniş bir ölçekte dağıtılabiliyor olması, gençlik başta olmak üzere, bu ülkelerdeki muhalif dinamiği de besleyen bir özellik aynı zamanda. Liberter söylemlerin, refah seviyesi görece yüksek "mekanlarda tutması", teknolojik yeteneği üstün bir muhalefet olarak şekillenmesi ve sıkıcı dinginliğin isyan etme potansiyelini güçlendirmesi, "dışlanmışların şiddetiyle" birleştiğinde, altını (ve üstünü) öğrenci gençliğin çizdiği bir orta sınıf dinamiği şekillenebiliyor. Küreselleşme karşıtı hareketlerin böyle bir yapısı ve kimilerine göre olanağı bulunuyor. İletişim, dayanışma ve yaratıcılık gibi pozitif değerler, sınıfsal temellere kavuşmadan havada kalırken, genç eylemcinin şiddet ve pasifizmi birlikte barındırabilen tepkisi aynı soruda düğümleniyor: Boşluğu nasıl dolduracağız?

İkincisinden devamla; "dünya-tarihsel" kavramı, yoğunlukla George Lukacs'ın başvurduğu ama marksist literatürde pek yer edinememiş bir kavram. En azından kimi marksist ya da sol eğilimli düşünürler, malum meselelerine, "küresel" yerine "dünya-tarihsel" bakmayı becerebilmiş değiller. O zaman da, doğaldır ki, global olan tarihsel olandan, görüntünün verdiği izlenim gerçek hareketten ayrışabiliyor ve güncel olana dair olgular temel alındığında, örneğin emperyalizmin üzerinden rahatlıkla atlanabiliyor, sınıf ve parti görmezden gelinebiliyor, boşluk büyüyor.

Üstelik dünya-tarihsel bakılmadığında, "alemin yeni olguları" uçlara doğru taşınabiliyor ve kaotik belirlenmelere yelken açılıyor. Olguların çarpıcılığına dayanan bu belirlenmeler, şimdilik Marduk benzeri felaketlere işaret etmeseler de, bugünle birlikte geleceği de flulaştırma işlevi görüyorlar. Kapitalizmin "artık bildiğimiz gibi olmadığı" değerlendirmesi belirsizliğin "altyapısı"nı döşerken, "üstyapı"daki değişimler illa ki olgularla destekleniyor. Sadece bir örnek olsun; uluslararası saat tekeli Seiko 2003 yılında 2 milyar adet saat satıyor, bu da yetmiyor, bir yıl içerisinde dünyada toplam 5 milyar adet saat satılıyor. İşte neredeyse dünya nüfusu kadar bir toplamda saat satılmaya başlanması, "dünyayı bildiğimiz parametrelerle tartışmamak" konusunda, New York'taki yankiyle Yeni Delhi'deki dilencinin aynı markayı kollarında taşıyabilmesinden doğan küresel akıntıların gelgitleri arasında, yeni kavramlarla düşünüp yeni örgütlenme biçimleri geliştirmemiz gerektiği doğrultusunda, bizleri iteliyor da iteliyor.

Aşırı üretim ya da eksik tüketimden kaynaklanan yeni pazar arayışları, ürünlerin niteliğinde yaşanan farklılaşmalar ve taşeron üreticilerle birlikte sağlanan çeşitlilik, değersizleşen sermayenin yeni ülkelere

doğru akması, ucuz emek cennetlerinin bu anlamda ciddi bir “fırsat” yaratması, kâr oranlarının düşme eğilimine karşı geliştirilen tedbirler gibi açıklayıcı parametreler ise, işlerin artık bildiğimiz gibi gitmediği ve boşlukların bu şekilde kapanamayacağı türünden açıklamalar karşısında pek çaresiz kalıyor!

Alex Callinicos’un dikkat çektiği gibi, küresel muhalefetin dilinin, analize dönük olmaktan çok “metaforik” olması ise bir başka boşluğa sebep oluyor. Metaforların arkasına gizlenen, çözümlene gücünü geriletken bir dil, yine de kuramsal boşuntu içinde, tumturaklı, ağdalı ve alengirli söyleyişlerle geliştirilebiliyor. Hardt ve Negri’nin “İmparatorluk” çalışmasının yüzlerce sayfası kuramsal boşuntuyla, geliştirdikleri “çokluk” türünden kavramlar ise metaforik anlatımla kavranabilir. Zapatistaların lideri Marcos’tan devralındığı bilinen bu metafor yüklü dili, ikilinin “çokluk”u dışında, örneğin Naomi Klein’in “dikiş”inde de görmek mümkün. Öyle ki, Porto Alegre buluşmalarının ikincisinde, “değişim dikiş yerlerinden, ara bölgelerden gelecek” diyerek gündemi belirleyen Klein’in, ne anlattığını bilemiyorsunuz, sadece hissedebiliyorsunuz. Ya da yamalarla, ayakkabı bağcıklarıyla, on iki parmak bağırsağıyla, eklem yerleriyle, menteşelerle, bir torbanın tutma yeriyle, belki de geleneksel olması için bıçağın sırtıyla veya postmodern olsun diye cep telefonu şarj cihazıyla ve benzerleriyle kurabileceğiniz metaforik dili düşünmeye başlıyorsunuz.

Klein’in, dönemi ve kendi muhalefetlerini tasvir ederken kullandığı “Duvara yansıtılan resimle o kadar meşguldüğ ki, duvarın satılmış olduğunu fark edemedik” itirafı ise bir başka soru ve çağırışımı getirebiliyor aklınıza; söz konusu resim, on küsur yıl önce Berlin Duvarı’na yansıtılan “özgürlük resmi” olabilir mi?

Evet, neo-liberal uygulamaların tüm kamusal varlıkları satarak özel ellere devretmesi ya da “yükselen pazarlar”ı deregüle etmesi, kamusal alanda ve genelde, maddi olduğu kadar manevi boşluklar da bırakıyor. “Totaliter rejimler” genellemesi altında, reel sosyalizme karşı boyanan özgürlük resmi de, bir yandan mevcut duvarları satın alıp yeni duvarlar inşa eden emperyalist müteahhidi gizlemeye yarıyor, diğer yandan liberter muhalefetin özgürlükçü söylemiyle liberal uygulamaların özgürlük alanı arasındaki geçişkenliği hatırlatıyor.

Neo-liberal ekonomik uygulamalar ve piyasaların deregüle edilmesi olarak adlandırılan süreç ise “küreselleşme çağı”nın karakteri olarak nitelenebiliyor. Kapitalizmin emperyalizm çağında, “geriden gelenler”e uygulattığı ya da dayattığı ekonomi politikaları, kimi “birikim rejimleri”yle birlikte anılıyor. Türkiye’nin iktisat tarihinden takip edecek olursak (kaba bir dönemleştirmeye ve her bir dönemin bir önceki ve sonraki dönemlerin kimi unsurlarını barındırdığı bilgisiyyle) karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor:

“Karşılıklı avantajlar”ın öne çıkması gereği, görece güçlü olduğu söylenen tarım alanında üretime ve dışsatıma ağırlık verilen, sanayi ürünlerinin ithalatıyla birlikte devletçiliğe dayalı bir biçimde kimi büyük yatırımların da yapıldığı dönem (karşılıklı üstünlükler, sıçramalı gelişmeyi, eşitsiz gelişim yasasının olanaklarını atlayan bir politika olarak da dikkat çekiyor); sanayide ithal edilenin içerde üretimine geçilmesini

sağlayan, utangaç plan adımlarıyla birlikte efektif talebi artıran ithal ikamesi dönemi (içinde “kalkınma” barındırır da, artık “yetiştirme” nosyonunun unutulmaya başladığı anlamına da geliyor); emeği ve talebi bastırıp işgücü ucuzluğuyla üretim maliyetlerini düşürüp belli malların ihracatına dayanan büyüme modeli ve emek piyasasından başlayarak esnekliğin yayılması, kuralsızlaştırma ve özelleştirme gibi saldırılarla yürüyen (bazılarına göre “yeni-ekonomi”ye açılan) neo-liberal dönem...

Döneme bu birikim rejimlerinin merceğinden bakan iktisatçılar, “küreselleşme çağı” dediklerinde, deregüle edilmiş piyasalarda uluslararası sermayenin rahatlıkla at koşturabildiği düzlenmiş sahayı kastediyorlar. Sosyologlar ve kültür kuramcıları ise her zamanki gibi, bu türden bir belirlemeyi “veri” olarak aldıkları durumda dahi, ona yaslanmanın doğuracağı indirgemeciliği hesap edip, küresel olguları, Seiko'nun saat satışlarından doğan karmaşayı, Shell'in çevre zararlarını, yoksulluğun yeni tipte yansımalarını vb. irdeliyorlar. Küresel eylemlerin ideologu olmaya çalışanlar, ilk değerlendirmeleri uzak, ikincileri yakın bir “veri” olarak alıp, neo-liberal uygulamalar döneminin, 1989–99 arasında olanca arsızlığıyla sürdürdükten sonra, Seattle'la birlikte sona ermiş olabileceğini, imparatorluğun egemenliğini tesis ettiğini, şimdi ona karşı çöküşün harekete geçmesi gerektiğini vb. söylüyorlar.

Sonuçta, tüm bu tartışmalar içerisinde, “yoksullaşma”, “yeni ekonomi”, “imparatorluk”, “çokluk” gibi kavramlar ve dünyanın hal-i pür melalini ortaya koyan olgular ön plana çıkıyor. Şimdi biraz da onlara bakalım.

Sınıfsal ayrımlara ve onların keskinleşmesine dair görüntüyü oluşturan, “yoksullar, ezilenler, mağdurlar, geniş halk kesimleri” gibi adlandırmalar, siyasal-ideolojik seslenişin her zaman için önemli bir unsuru olmakla birlikte, çözümlenmelerin merkezine oturtulduğunda, sınıfsal dinamikleri ve oradan kaynaklanan devrimci hedefleri belirsizleştirmeye de yarayabiliyor. Özellikle “yoksulluk ve çokluk” ikilisi, “küresel muhalefet”in elinde böylesi bir özellik kazanıyor. Olgusal değerlerin, alan araştırmaları ve söyleşilerle desteklendiği, özel olarak bir kenar mahallede beş kişilik bir haneye hangi sıklıkla tüpgaz alındığının araştırıldığı, genel olarak kadın ve çocuk emeğinin baskılanmasına ya da kamu yatırımlarının geriletilmesine eğilen çalışmalar elbette ve her zaman önemlidir, toplumsal mücadelenin başlıca tutamak noktalarından biri olarak değerlendirilmelidir. Ancak sorun, “yoksulluk” kategorisinin tüm bu manzarayı açıklayan bir değer haline getirilmesi, olguların işaret ettiği gerçeği görmezden gelmesi ve mücadele ekseninin belirsizleştirilmesindedir.

Benzer şekilde, “Tayland'da, velileri okul harçlarını ödeyemediği için 100 binden fazla çocuk okuldan alındı” ise ya da “nüfusun yüzde 40'ının 35 yaşına varmadan öldüğü Tanzanya'da, borç ödemeleri sağlık harcamalarının altı katına ulaşıyor” ise bu türden “küresel olgular”ı Dünya Ticaret Örgütü'nün toplandığı bir merkezde, sosyal forumlara ve sokak eylemlerine taşımak elbette önemlidir. Ama çözümü Tayland'daki

sınıfsal dinamiklerde, emperyalizmin Afrika'dan defedilmesinde değil de, DTÖ yerine önerilen küresel yoksulluğu giderici bir uluslararası çatıda görmek ve her şeyi bir yoksulluk kategorisinin içine sığdırmak, sosyal forumun da, sokak eyleminin de önemini azaltmakta, burada biriken gücün sermaye tarafından etkisizleştirilmesini sağlamaktadır.

Örnekleri artırmaya çok da gerek yok sanırım. Tekrar “yeni kavramlar”a dönük toparlayıcı beklentilerimize ve onların inadına dağıtıcı potansiyellerine döndüğümüzde ise, diğerlerinden önce, temel kitaplardan birine adını da veren, “imparatorluk” adlandırmasına yönelebiliriz.

Bir benzetme kümesi olarak bırakıldığında, kapitalizmin gericileşmesine ya da tarihi karartan yönlerine işaret etmesiyle anlamlı olabilen imparatorluk, ortaçağ ve feodalizm gibi göndermeler; teorileştirildiğinde, “yeni ortaçağın” ya da “feodal imparatorluğun” yapısı çözümlenmeye başladığında vb. anlamsızlaşabiliyor.

Hardt ve Negri'ye geçmeden önce, Türkiye'den bir kalemin, Yalçın Küçük'ün de, yoğun bir şekilde “yeni ortaçağ” ve feodal çağ benzetmeleriyle bugüne ışık tutmaya çalışmasına bir paragrafla değinmek istiyorum. Prens-vassal ilişkilerinin yeniden inşasını özellikle medya çerçevesinde gözlemleyen, mistik gölgenin ortaçağdaki gibi büyümesini değerlendiren, devletin parçalanıp parsellenmesini çözümlen, düzenin korku yayma kapasitesini açımlayan (onomastik bulmacalarında ise “eğlendirirken düşündüren”) yönleriyle; feodalizmle günümüz kapitalist-emperyalist sistemi arasındaki benzerlikleri ortaya koyan “Tekeliyet” çalışmasının daha başında bir yerlerde, Küçük “şifre”yi veriyor aslında: “Hem krizi teşhis ve hem de bir çıkış aranırken tarihsel benzerlikler avcılığına çıkmaktan belki de hiç kurtulamayacağız.” Ancak kendisi de yer yer şifresinden “kurtulup”, bugünkü krizi teşhis ve çıkış aranışının dışına taşarak, tarihi göndermelerin günümüzü açıklamak için “esas” olabildiği noktasına savrulabiliyor.

Hardt ve Negri'de ise imparatorluk, feodalizme göndermelerle ve bugünkü kapitalist düzenin geriye yönsemeli özellikleriyle değil, egemenliğin ileri bir noktada tesisi anlamında kullanılıyor. “İmparatorluk kendi düzenini daimi, ebedi ve zorunlu olarak sunuyor” ve kapitalizmin “kaçınılmaz”, belki de “olumlu” anlamda ileri bir aşaması olarak konumlanıyor. Olumluluğu, esas olarak “özgürlük potansiyelini çoğaltmasından” kaynaklanıyor. İmparatorluğun kuruluşu, aynı zamanda proleter enternasyonalizmine bir yanıt anlamı da taşıyor ve sermaye enternasyonalizmi olarak anlaşılabilir. Yine de, ABD bu “proje”nin merkezini oluşturmuyor, çünkü günümüzde hiçbir ulus-devlet bunu yapamıyor. (Bu özellikleriyle aslında Karl Kautsky'nin yüzyıl öncesinden gelen “ultra-emperyalizm” teşhisine benzer yönler taşıyor. Kautsky, onu, gelişmiş sınıfsal kapitalizmin doğal bir ürünü olarak yorumlamakla kalmıyor, ek olarak sermaye enternasyonalizasyonundan halklar için barış umudu da çıkarabiliyordu. Tekelci yoğunlaşmanın kâr güdüsüyle hareket etmesini, yeni hakimiyet-nüfuz alanlarına doğru yayılmasını ve savaştı “natura”sını

atlayan, “ultra” karakterinde bir barış potansiyeli gören bu yanılısma, Lenin başta olmak üzere marksistlerin müdahalesiyle kısa sürede tarih sahnesini terk etti).

ABD'nin egemenliğinin sorgulanması noktasında, emperyalist olanla, emperyal olan arasında anlaşılması güç ayrımlar da yapılabiliyor ve “ABD, Körfez Savaşı'nda emperyalist değil emperyaldı, ilk kez ulusal saiklerden değil küresel hak adına hareket etti” denebiliyor. O dönemde olduğu gibi bugün Irak'ta ve bölgede yaşananlar, (eğer “koalisyon güçleri” adlandırmasının haklılığını ve bölgeye Batı demokrasisinin taşınmakta olduğu iddiasını paylaşmıyorsak), bir bütün olarak bu düşünceleri olumsuzluyor. Petrol ve enerji kaynaklarının paylaşımına dönük mücadelenin, küresel planda ama elbette sermayenin ulusal bağlantılarıyla sürdürüğünü görmemek ise, Körfez'i anlamamanın bir diğer biçimi oluyor.

“İmparatorluk” kitabında bir yer işgal etmiyor ama bu tartışmada, emperyalizmin iç ilişkilerini çözümlemek her zaman önemlidir. ABD-Avrupa gerilimleri de bu planda değerlendirilmelidir. Ancak sorun egemenliğin ABD cenahında nereye kadar yoğunlaşacağı, konsorsiyumların nasıl oluşacağı, yeni paylaşım-nüfuz süreçleri ve paylaşım savaşına doğru tırmanma çerçevesinde de değerlendirilmelidir. Bu noktada da sermayenin uluslararasılaşması ve oluşan konsorsiyumlar bağlamında (birincisi, petrol ve ikincisi, hidrojen oluşumuna yol açabilecek bor gibi minaraller ağırlıklı olmak üzere) enerji sektörünü değerlendirmek giderek artan bir önem kazanmaktadır. Paylaşımın bugününe ve yakın geleceğine dair verilerin bir bölümü, örneğin Ortadoğu'daki, örneğin Rusya ve Kafkasya'daki konsorsiyumların “kuruluş”undan elde edilebilir.

“İmparatorluk”a geri dönersek; beyinlerin ve bedenlerin kontrolüne dayanan biyo-iktidar analizleri, yararlı yan konular olarak bırakılmayıp merkeze yerleştiğinde (daha doğrusu merkez yok ama merkezi olabilecek belirlemelerle aynı “rizomatik” çerçeveye yerleşiyorlar); maddi olmayan emek vurgusundan sanallığa geçiş yapıp “üretmek için sermaye zorunlu değildir” dendiğinde (aynı anlama gelmek üzere, sermayenin yoğunlaşmış emeğe dayanan toplumsal ilişkiler bütünü olduğu kavranmadığında); devrim, “hep-kriz içinde ulaşacağımız bir yok-yer” olduğunda; ulusal saiklerin, yerini “küresel haklar”a bırakması, aslında normal karşılanmalı.

Burada anormal olan ise, “çokluk” gibi bir kavrama başvurarak, “imparatorluk”tan çıkışın ya da ona karşı verilecek mücadelenin anlatılmaya çalışılması... Doğrusu, ne kadar anlatılırsa anlatılsın, onun tam olarak ne olduğunu anlamak epey güç: “Çokluk, çeşitliliktir, bir tekillikler alanı, açık bir ilişkiler takımıdır ki, ne homojen ne de kendisiyle özdeşdir, kendi dışındakilerle ayrımsız, kapsayıcı bir ilişkiye girer...” Örneğin, “halk nosyonu, çokluk içindeki farklılıkların kurucu etkileşimini engeller...” Ayrıca, “etkin bir çok boyutluluk olarak çokluk, otonomi ve demokrasiyi başarma yeteneğine sahip”tir. Ek olarak, “çokluğun kurucu meclisleri, hakikat üretiminin toplumsal fabrikaları olacaktır”. Üstelik, “yoksul hayatın ortak bölüğü, çokluğun temelidir.” Son olarak, “yoksul, yeryüzünün tanrısıdır”...

Aslında hepsi birbirinden güzel, çağrışım yüklü cümleler. Ancak çokluk, tıpkı imparatorluk gibi rizomatik olduğu, yani rizomlar gibi “hiyerarşisi ve merkezi olmayan bir ağ yapısı” şeklinde tüm dünyaya yayıldığı için, onu “kavramak” pek mümkün olmuyor. Şimdi bu her yerdeki varlığı, Hegel’in “mutlak tin”ine benzetirsek ayıp mı yapmış oluruz, onu da bilmiyoruz.

Ama en azından çokluk için ya da otonomların çokluğu için, iletişimin çok önemli olduğunu biliyoruz. Öyle ki bugüne kadarki toplumsal mücadelelere getirilen temel eleştiriyi anlayabiliyoruz; “Mücadeleler her şey yapmıştır, ama iletişim kuramamıştır.” İletileri çözümlenmeye ve göstergebilime dayanan yapısalcılık mirasının postlaşması, iletişim merkezli yeni olanakların kavranmasını engellememeli elbette; ancak mücadelelerin iletişim becerisi bundan çok daha boyutlu, belki de, çoklu bir ortam gerektiriyor olabilir. Web ağı ne derece çoklu ve rizomatik bir ortamdır bilinmez ama iletişim platformlarının imparatoru Bill Gates’in söylediklerine kulak vermeden de geçilmez: “Biz hepimiz sanal dünyada eşit yaratıldık...” O halde, dünyanın en zenginiyle eşit hissedebilmemiz için kendimizi, iletişim kurmamız yeterli olabilir. Belki de bu, mücadelenin ta kendisidir!

Elbette buradaki “dalgalı” belirlemeler, imparatorluk tartışmasının açtığı ufuk turunu sınırlamamalı, çağrışımlara engel olmamalı. Özellikle korkunun, gösteri toplumunun önde gelen kontrol mekanizmalarından biri olarak anlaşılması; medya aracılığıyla kurulan “disiplin altına alınmış haz rejimleri”nin kavranması; Çinli Amerikan yeni yetme kızlar için ayrı, Latin eşcinsel erkekler için ayrı pazarlama stratejileri geliştiren bütünsel iletişim mantığının postmodernizmle tam-uyarlığı vb. kapitalist toplumun kültürel-ideolojik dokusunu ve tüketimin yapısını betimlemek açısından çok faydalı olan değerlendirmeler, bir köşeye yazılmalı. Ancak bu kadar dallanıp budaklanabilmek için, sağlam ve gelişmiş köklerden besleniyor olmak gerektiği de hatırlanmalı.

Son olarak belirtmekte yarar var sanırım; kapitalist toplumun yapısı, kültürel-ideolojik cephede “ortaçağ”a benzetilebiliyor, karanlıkla, barbarlıkla anılabiliyor ama ilişkiler sosyo-ekonomik ve siyasi cephede analiz edildiğinde, sınıf karşıtlıkları, mülkiyet ilişkileri, ezilenlerin-yoksulların konumu ve sınıfsal karakteri ortaya konduğunda, ezilmişliği-yoksulluğu toplumsal bilince çıkarmak ve toplumun sömürüden kurtuluşunun öznesini belirlemek söz konusu olduğunda, imparatorluk benzetmesinden ve çokluk arayışından bambaşka bir noktaya varılıyor; sosyalizme ve sosyalist mücadeleye...

Şimdi, yoksulluk-çokluk ve imparatorluk kavramlarına dair bu kısa denebilecek tartışmanın ardından, sorunun iktisadi veçhesini teşkil eden kimi olgusal değerlere, mali şişkinliğe, evliliklere, yeni teknolojilere, esnekliğe ve onlara dayanarak inşa edilen “yeni ekonomi” adlandırması ve gerçeğine bakabiliriz.

Yeni teknolojilerin geliştirilip kullanıldığı sektörlere dönük efsanevi büyüme beklentileriyle birlikte, mali sermayedeki devasa hareketlilik, söz konusu olgusal değerlerin başında yer alıyor. Hareketliliği ortaya koyan rakamsal değer gerçekten de büyüleyici; zira, “küresel döviz piyasalarında günde 1.5 trilyon dolar el değiştiriyor”. Büyük mali şirketler, özel yatırımcılar, sigorta devleri, emperyalizmin merkezlerinde refahı büyük kepçelerle ya da damlalıklarla paylaşan orta ve üst kesimin bir anlamda para havuzu olarak görülebilecek fonları, emeklilik hesaplarını, paraya dönüştürülebilir tüm “birikim” değerlerini vb. yöneten kuruluşlar olarak, küresel planda soğuk ve sıcak birçok para hareketine yol açıyor. Oyun alanı ve havuz çok geniş gözükse de, sıcak hareketlerden de, soğuk dinamiklerden de beslenen, kâr güdüsü temelinde bunların bir bölümünü yeni yatırımlara, bir bölümünü spekülâtif hareketlere, bir bölümünü de “kara olgular”ın ve obez güdülerin diğer maddi karşılıklarına yatıran esas güçler epey dar: Emperyalist merkezlerdeki en büyük tekeller...

Finans-kapital tekelleri biraz daha yakından incelendiğinde, basit bir aracılık konumundan mali-sermayenin oluşumuna doğru yaşadıkları gelişim, krediler aracılığıyla sağladıkları ulusal ve uluslararası denetim, yönetim kurullarındaki sanayici ve bürokratlar aracılığıyla oluşturdukları güç, kâr oranlarının düşme eğilimine karşı sabit yatırıma dönmeyen bir bölüm sermayenin spekülasyon dünyasına girmesi ve oluşturduğu borç sarmalından nemalanması, uluslararası fonlar aracılığıyla tek tek ülke ve bölgelere dönük giriş çıkışların bu nemayı boyutlandırması ve benzeri incelenmesi gereken başlıklar varken, bu türden dinamiklerin görüntüsünü oluşturan “500 büyük şirket”, “ar-ge harcamaları”, “yeni teknolojiler”, “mali alanın şişmesi” gibi değerler daha çok ilgi görmektedir.

Bu yüzden de “küresel muhalefet”in en “saf” görünümünü verdiği alan, bu görüntülere dair belirlemeler, örneğin sanki o başlı başına bir özneymiş gibi, “uluslararası sermaye hareketleri”ne dönük vergi önermesi ya da beklentisi olabilmektedir. Her gün 1.5 trilyon dolar işlem görüyorsa, bunun vergisi acayip olur (150-300 milyar dolar) ve buradan gelecek miktar örneğin Afrika’ya gidebilir düşüncesiyle önerilen “Tobin vergisi”, gerçekten de bir büyük saflık göstergesidir. Üstelik böylesi, IMF nasıl reforme edilebilir, ona dönük yurttaş katılımı nasıl artırılabilir, yoksuldan yana bir kurum haline nasıl getirilebilir ya da onun yerine ne gibi kurumlar geliştirilebilir gibi soru ve düşüncelerin, “seçtiğimiz hükümetler insanlardan oluşuyor, o halde değişebilir” türünden idealist beklentilerin görünürdeki saflığı ya da reformizmine göre, daha “derinlerde”dir. Sadece sermayeyle karşı karşıya gelişini vergi dolayımına bağladığı için değil, sermayenin uluslararasılaşmasını ve onun kâr-birikim yasalarını, hem anlamayan hem de örtbas etmeye çalışan bir platformda geliştigi için.

Yasa ve eğilimlerin yerini olgular aldığıında, küresel planda da yerel planda da yürüyen muhalefet, söylemde ne kadar radikal olursa olsun, reformizm üretir. Yukarıda da belirttik, bunun bir görünümü, toplumsal ilişkiler olarak sermayeye ve onun siyasal iktidarına karşı değil, şirketlere karşı muhalefet yürütmektir. Şirket

ölçeklerinin, ülke ölçeğini çoktan geride bıraktığına dair veriler bu muhalefetin dolgu malzemesidir; örneğin Citibank'ın döviz işlemleri hacmi olan 8.5 trilyon dolar, ABD GSYİH'sini bile geride bırakabilmektedir. Ya da karanlık tablo, yukarıda sözü geçen kimi "kara olgular"la desteklenebilmekte; örneğin, her yıl küresel uyuşturucu ticaretinden gelen 500 milyar dolara yakın paranın vergi cennetlerinden geçtiği tahmin edilmektedir. Tekrar olacak, mesele bu türden verilere dayanarak, küresel vergi türünden araçlara başvurmakta, kara olguları ortadan kaldırmak için tedbir geliştirmekte ya da "artık kapitalizm bildiğimiz gibi değil" diyerek "yeni bir şeyler yapmalı" krizi üretmekte değildir. Kapitalizmin "bilinen yolda, daha şişmiş bir noktada" bulunması, elbette verilerle de değerlendirilmelidir, ancak reformizmin araçları-söylemleri olarak değil, enternasyonalist umudun ve devrimci çıkışların "malzemesi" olarak değerlendirilmelidir.

Diğer yandan "şirket kapitalizmi" vurgusunu destekleyen olgular bir hayli çoktur. Örneğin, "bugün dünyadaki en büyük 100 ekonomiden 50'si, ülke değil, çokuluslu şirket" gibi veriler esas alınabilir. Daha somuta inildiğinde, "Mitsubishi Suudi Arabistan'dan, General Motors Yunanistan'dan daha büyük" türünden verilere de ulaşılabilmektedir. Büyüyen eşitsizliğe dair veriler de buna eklenebilmekte; öyle ki, "en büyük 200 şirketin toplam yıllık gelirleri, dünya nüfusunun yüzde 80'inin yaşadığı 182 ülkeninkinden daha fazla" çıkmaktadır (ve bu ülkelere tabii ki ABD, Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere dahil değildir). Ancak kimi sorular atlanabilmektedir; bu şirketlerin-sermaye gruplarının kârları hangi merkezlerde ve nasıl birikiyor, daha temelde "sermaye nasıl birikiyor" ya da bu iki soru açılırsa "sermayenin çıktığı ülke ile yayıldığı ülke arasındaki ilişki, hangi noktalarda dikey, hangi noktalarda yatay bir biçimde geliyor?" Biraz araştırıldığında, örneğin teknoloji konusunda dikey, menecer yer değiştirmeleri noktasında yatay, işgücü yer değiştirmeleri noktasında dikey, sermaye akışı noktasında yine dikey, imaj akışı noktasında genellikle yatay vb. ilişkilere ulaşılabiliyor ve bu "küresel olgu"nun sömürüye dayanan emperyalist bir gerçek olduğu daha rahat anlaşılabilir. Sermayenin (tıpkı, dini olmaması gibi) ulusu olmaması şeklinde gelişen söylem (doğrusu, ulusal değerleri olmaması olgusu); onun, çıkış noktasına-merkezine doğru dikey ilişkiler tesis etmesi ve bu ilişkilerin başında da kâr birikiminin gelmesi gerçeğini perdeleyememektedir.

"Yeni ekonomi" adlandırması ise büyüyen mali hareketlerden çok, yeni teknoloji yatırımlarıyla, bilişim ve benzeri yeni sektörlerle, geleceğin meslekleri türünden söylemlerle ilgilidir. "Yeni ekonomi"yi iş çevrimleri ve kriz bağlamında araştıran ekonomistler (örneğin bu süreci "yaratıcı yıkım" olarak değerlendiren Walden Bello); onu, "iş çevriminin aşılması olarak değil, şu anki süper çevrimin, uzatılmış deflasyon dönemine doğru düşmeden önceki son parlak evresi" olarak değerlendiriyor. Bu "parlaklık" denen şey de, eksik tüketim ya da fazla üretimin "aşırı göstergeleri"yle tarif edilebilecek, cılası hızla dökülen gelip geçici bir ışımadır. Örneğin, "yeni ekonomi"nin vazgeçilmezlerinden fiberoptik yatırımlarının çılgınlığı, oluşturulan kapasitenin sadece yüzde 2.5'inin kullanılabildiği noktaya gelmiş durumdadır. Rakamların diliyle başka bir şekilde ifade edilecek olursa; aşırı yatırım ve kapasite sorunlarıyla boğuşan "yeni ekonomi", 1 trilyon dolarlık asla kullanılmayacak fiberoptik kablo döşeyerek, kapitalizm tarihindeki "sokağa atma" rekorlarına bir yenisini eklemiştir.

Tekelleşme sürecinin “birleştirici gücü” ya da daha sevimli bir tanımla “evlilik olgusu” da son dönemde hız kazanmıştır. Sınır ötesi birleşme ve satın almalar, 1997’de toplam doğrudan yabancı yatırımların yüzde 60’ını oluşturan bir düzeye ulaşmıştır. Özelleştirme gibi uygulamalarla gelişen bu “yatırımlar”ın hemen hiçbir yeni üretken faaliyet yaratmaması, birleşmelerden sonraki küçülmelerden ötürü net bir istihdam kaybı yaşanması bir diğer “olgu”dur. Çokuluslu şirketler kârlarını kendi denizaşırı merkezlerine aktardıkları için, artan yabancı yatırımlar net döviz kaybına da yol açmaktadır.

Öte yandan, “ucuz işgücünün küreselleşmesi” emperyalist merkezde işsizlik maliyetine de yol açabiliyor. Örneğin Kuzey Amerika’daki NAFTA anlaşması öncesinde Los Angeles kendi giyim endüstrisindeki talebin yüzde 97’sini karşılayabilir durumdayken, sektörün ucuz emek cenneti Meksika’ya kayması sonucu bu oran yüzde 35’e inmiş ve LA’de işsizliğe yol açmış durumdadır. Yani emperyalist merkezle arka bahçe ilişkisinden daha önce içeride ağırlıkla işçi aristokrasisi doğarken, artık işsiz bir kesim de doğabilmektedir. Ama bu, belli bir oranda ve “dışlanmışlar” kategorisi içinde tutulabilmektedir. Batı’da toplumun yaklaşık üçte birinin “dışlanmış” olması “tolere edilebilmektedir.”

Yeni ekonominin başlıca özelliklerinden biri olarak “esneklik”, ön plana çıkarılan bir başka değerdir. Birinci Dünya Savaşı’ndan 70’lerdeki petrol krizine dek sürdüğü düşünülen “fordist” dönem post-fordizme evrilirken, yanında esnekliği de getirmiştir.

Postmodernizmle daha uyumlu bu kapitalist paradigma ya da esnek birikim modeliyle birlikte, örneğin kapitalizmin sanayi merkezleri, ABD’nin Midwest, Almanya’nın Ruhr, İngiltere’nin Midlands gibi bölgelerinden dünyanın her yerine yayılmıştır (tabii her ülkede sanayi kümelenmeleri, silikon vadiler belirirken söz konusu merkezler “yayılanın merkezleri” olarak kalmıştır, ayrıca söz konusu coğrafi “kayma”lar emek üzerinde denetimin daha kolay olduğu bölgelere doğrudur); hammaddelerin ve enerjinin küreselleşmesinin yerini, bilginin küreselleşmesi almıştır; teknolojik değişim ve otomasyon sayesinde sermayenin devir süresinin hızlanmasına çalışılmıştır; çeşitlilik ekonomileri ölçek ekonomilerinin yerine geçmeye başlamıştır (taşeronlaştırmayla yayıldığı için çeşitlilik ekonomileri aslında ölçek ekonomilerine bağlıdır); hizmet sektörünün ağırlığı artmıştır ve belki de en önemlisi ürünlerin hızlı dönüşümünü ve buna uygun pazarlamayı sağlayarak, moda eğilimi, farklılık ve geçicilik sayesinde “postmodern hissiyat” yaygınlaşmıştır.

Tüm bu verilerin kapitalizme bağlıladığı ayrıcalık, fordist üretim sürecinden farklı olarak, “esneklik”tir. Ancak bu ona “bildiğimiz kapitalizmden başka bir şey olma” ya da esneklik sayesinde krizlerden kurtulma ayrıcalığını sağlamamaktadır. Örneğin David Harvey fordizmin krizini ve esnekliğin doğuşunu, aşırı birikim kriziyle başa çıkma konusunda mekansal ve zamansal kaydırma olanaklarının tükenmesiyle ilgili olarak değerlendirmiştir (ve burada sıralanan eğilimler, kâr oranlarının düşme eğilimine karşı geliştirilen geçici

önlemler olarak da görülebilir). Öte yandan aynı değerlendirmeye göre; 1970'lerden bugüne, burada sıralanan özellikleriyle, bütünlüklü bir değişim yaşanıyor olmakla birlikte kapitalist birikimin temelinde yatan mantık ve kriz eğilimi sürmektedir. Aşırı üretimin fiber optik örneğinde görülen sapkınlıklarını, "postmodern hissiyat"la geçiştirmek o kadar da kolay değildir.

Artık buraya kadar söylenenlerden hareketle (belki de onları bir kenara bırakarak) "yeni dönem"in mücadele dinamiklerine dair düşüncelerimize geçebiliriz. Zira daha fazla iletişim kurmamız gereken bu mücadele içinde, yeni koşullara uygun yeni elastikiyetler "keşfetmemiz" beklenmektedir (bu durumda "bir kenara bırakmak", hiç de elastik bir iletişim biçimi olmayabilir).

Türkçe'ye de çevrilen "Küreselleşme El Kitabı"nda şöyle deniyor: "Bir örgütlenme modeli, merkezi olmadığı gibi nereye ve nasıl ulaşacağı hakkında bir görüş birliği de yok, canlı dinamik, çok çeşitli düşünce, görüş ve öneri birikiyor..." Kısacası, esneklik burada da hakimdir.

Nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın, neo-liberalizm döneminin, küreselleşme çağının ya da yeni ekonominin özelliği, "sosyal olan" hemen her şeyin geriletmesidir. Yirminci yüzyılın önemli bir kesiti boyunca, emperyalist merkezlerdeki "sosyal uygulamalar"ı ya da "soslar"ı zorlayan dinamikler, başka bir deyişle "refah devleti"nin pek çok uygulaması, Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist sistemin varlığını hissettirmesinin bir anlamda yan ürünüydü. Dışsal bir sosyalizm gerçeğinden-tehdidinden kaynaklanıyor ve o potansiyelin kapitalist merkezlerde boyutlanmaması için kimi sosyal uygulamalar hoş görülebiliyordu. Deregülasyon denilirken de, ortadan kaldırılan kurallar, aslında eski sosyal soslar olarak anlaşılabilir. Sonuçta tehdit, dışsal bir sosyalizm gerçeğinden kaynaklandığında başka, 1968'de olduğu gibi içerideki yaramaz çocuklardan kaynaklandığında başka, 1968'de olabileceği gibi içerideki sınıfsal gerçeklik ve hareketlilikten kaynaklandığında daha başkadır.

Bu üç "başkalık" veri alındığında; (kendilerini nasıl adlandırıyorlarsa) küreselleşme karşıtları, alternatif küreselleşmeciler ya da anti-kapitalistlerin; birincinin yokluğunda, ikinciye abanarak ve üçüncüye dair bir ufuk geliştirmeyerek (geliştirmelerine izin verilmeyerek) bir muhalefet sürdürdükleri söylenebilir.

Sistemin onlara dönük asıl manipülasyonu da bu noktada belirlemektedir; sınıfsal dinamiğe ve onun siyasal-ekonomik örgütlerine uzak durmaları yönünde var olan bir baskıdır bu. Sınıfın iki örgütü olarak parti ve sendikanın eritilmesi, bu baskının patlama noktasını temsil etmektedir.

Kısacası, küreselleşme diskuru içerisinde "ulustan kaçış"ın, sınıf ve partiden kaçışla doğrudan bir bağlantısı vardır. Sıklıkla tekrar ettiğimiz gibi; önce sınıftan kaçışla başladı bu "bitti" söylemi ve "elveda proletarya" dendi. Ardından başkaldırıya veda edilerek, "tarihin sonu" ilan edildi. Bu şekilde yol düzlendikten sonra, sıra

sınıfın ve tarihin alt birimlerine geldi; ideolojilerin öldüğü belirtilip “yönteme hayır” denmesinin ardından “ilerleme”nin sonu, ulus-birimin nihayeti, emperyalizmin küreselleşme haline dönüşerek kaçış süreçlerine dahil olması söz konusu oldu. Akla ve yöneme veda edilmesi, kaosun ve gizemciliğin öne çıkarılması sonucu bu kaçış, felsefi-kültürel veçhesiyle ve bilimi de kötüye kullanarak postmodernizme uzandı ya da postmodernizm tüm bu kaçış sürecinin şemsiyesi oldu.

Buradaki konumuz açısından bakıldığında ve “ulus”a veda edildiğinde; devrimin ölçeğini (ve belki de varlığını) saptırarak küresel reformizme yol açıldığı söylenebilir. Marksizmin diyalektik kavrayışında, “belirleyenler” ile “etkileyenler” arasında ayırım çizgileri çekmek kritiktir. Devrimin ölçeği ve belirleyeni ulusaldır, çünkü sınıf dinamiklerinin oluştuğu ve sınıf mücadelesinin verildiği “alan”a dayanır ve bu birim ulustur. Başka bir deyişle, ulusa açılan alan-coğrafya ya da mekan sorunu, dünya-tarihsel olarak belirlenmektedir. Etkisinin ise uluslararası olduğu söylenebilir (ayrıca, bu etkinin bölgesel ve enternasyonal dinamiklerin çakıştığı özgün bir tarihsel kesitte, başka uluslar için belirleyen olabilme özelliği de değerlendirilmelidir).

Buraya kadar söylenenlerden hareketle, örneğin Avrupa Sol Partisi’nin, ulusal belirleyeni (dolayısıyla sınıfsal dinamikleri) olmayan “küresel-reformist” bir proje olduğu söylenebilir. Hatta “ifrada kaçıp”, bu süreçte asıl küreselleşenin reformizm olduğu da iddia edilebilir. Üstelik “olgular” da sunulabilir; zira Cancun’daki DTÖ toplantısını protesto eden anti-küreselci STÖ’leri destekleyen kurumlar arasında, Rockefeller Kardeşlik Fonu ve Ford Vakfı’nın da olduğu bilinmektedir. Ya da “küreselleşme karşıtları”nın eylem turizmi içinde, “eylemcileri, sivil itaatsizlik teknikleri konusunda eğiten” bir dernek, Ruckus Derneği, 2001 yılında Hollanda’nın emperyalist gıda tekeli Unilever’den yüz bin dolar “sponsorluk desteği” alabilmektedir. Harekete geçen geniş kesimler açısından bakıldığında, sürecin bir olanak barındırdığı açıktır ama sermaye bu silahın kendisine dönmemesi için, onları “geri dönüşümlü ambalaj” haline getirmeyi denemektedir.

“Mücadele” (e)derken söylenenlerin, hiç de elastik olmadığının farkındayım. Ancak denetim, manipülasyon ve yönlendirme bu kadar açıkken, parti ve sendika gibi mücadele araçlarını ortadan kaldırmaya çalışan bir dinamik söz konusu olduğunda, esnemek başlı başına bir meseledir.

Son olarak, “sınıf mücadelesi ve esneklik” demişken, en fazla dilde bir esnemeye gidilebilir: “Caus belli”, Latince, “çatışma nedeni” anlamına gelmektedir. Türkçe’de ne anlama geldiği bellidir. Her iki dili esnetirsek; küresel muhalefetin ardındaki kapitalist casus, çatışma nedenidir...

Alıntı: <http://www.haberveriyorurum.net/icerik/ali-mert-kavram-karmasasi-kuresellesme>, 27.07.2009